

מעברי מידע : הידודיות ופעפוע של מידע בין הספרות האקדמית, המדיה החברתית ותקשורת ההמונים / הדס שמע

תקציר

בשנים האחרונות אנו עדים לפריחתם של בלוגים מחקריים כצורת תקשורת מחקרית בלתי פורמלית. למונח "בלוג מחקרי" אין הגדרה מדויקת, וניתן להגדיר בלוג מחקרי בהתבסס על תוכנו, על רשת הבלוגים שאליה הוא משתייך (לדוגמה, Scientific American), על מחבריו או כל צירוף של הנזכרים לעיל. בעבודה זו הגדרנו "בלוג מחקרי" כבלוג שמחבריו בוחרים לצטט פרסומים שעברו ביקורת עמיתים במבנה פורמלי המקובל בספרות המדעית. עבודה זו עוסקת בבלוגים ובלוגרים מדעיים ובאופן שבו הם יכולים לסייע בבניית מדדים אלטרנטיביים להערכת תוצרים מדעיים. אנו מביאים במלואם שלושה מאמרים מחקריים שפרסמנו בעיתונות המדעית ובנוסף סקירת ספרות מורחבת, פרק שיטות מחקר ופרק דיון.

המאמר הראשון, "Research blogs and the discussion of scholarly information",

(Shema, Bar-Ilan & Thelwall) פורסם בכתב העת PLOS ONE במאי 2012. המאמר השני

"Do blog citations correlate with a higher number of future citations? Research blogs as a potential source for alternative metrics," (Shema, Bar-Ilan & Thelwall, 2014)

התפרסם ברשת (early view) ב-15 בינואר 2014 בכתב העת Journal of the Association for Information Science and Technology (JASIST) והמאמר השלישי,

"How is research blogged? A content analysis approach,"

(Shema, Bar-Ilan & Thelwall, in press) התקבל לפרסום גם הוא בכתב העת JASIST.

המונח "אלטמטריקה" ("altmetrics") נטבע בשנת 2010. במובנו הרחב המונח משמש לתיאור כל מדד לא-מסורתי של תוצרים מדעיים, ובמובנו הצר לתיאור מדדים אלטרנטיביים המשלימים את אלה הביבליומטריים ומבוססים על תוכן מדעי שמקורו מקוון, לרוב מן המדיה החברתית (social media, Web 2.0). בלוגים, מיקרו בלוגים, כלים לניהול ציטוטים ביבליוגרפיים (academic bookmark managers) ואחרים יכולים לשמש כמקורות נתונים למדדים אלטרנטיביים. מחברי מניפסט האלטמטריקה (Priem, Taraborelli, Groth & Neylon, 2010) הפותח במילים "No one can read everything" (פסקה 1) רואים את המדדים האלטרנטיביים ככאלה שתפקידם

תקשורת ושהחציונים של מספר הציטוטים של אוכלוסיות המאמרים שפרסם וצוטטו על ידי הבלוגרים בהשוואה לחציונים של מספר הציטוטים של אוכלוסיות המאמרים שלא הוזכרו על ידי בלוגרים שפרסם NEJM בשנים 2009 ו-2010 היו גבוהים בצורה יוצאת דופן. התמקדנו בשני כלי תקשורת מרכזיים, ה-NYT New York Times (NYT) וסוכנות הידיעות Reuters, וחיפשנו מאמרים שפורסמו ב-NEJM, צוטטו על ידי הבלוגרים וזכו לסיקור תקשורתי באחד מכלי התקשורת. סיקור של מאמר בשני כלי התקשורת נספר במחקר פעם אחת בלבד. מצאנו ש-21 מתוך 26 המאמרים שפורסמו ב-2009 ב-NEJM וצוטטו על ידי הבלוגרים זכו לסיקור תקשורתי (81%) וכי 20 מתוך 38 המאמרים שפורסמו ב-2010 ב-NEJM וצוטטו על ידי הבלוגרים זכו לסיקור תקשורתי (53%). כמוכך, NEJM הוא כתב עת יוקרתי הזוכה לסיקור תקשורתי רב, כך שהתוצאות קרוב לוודאי אינן מייצגות את הסיקור התקשורתי של מאמרים שצוטטו על ידי הבלוגרים עבור כל כתב עת. אולם, נראה שרוב המאמרים שפורסמו ב-NEJM וצוטטו על ידי הבלוגרים ב-2009 ו-2010 זכו גם לסיקור תקשורתי, שיתכן שהשפיע על כמות הציטטות לה זכו בשנים שבאו לאחר מכן.

מחקרי בלוגים אחרים (Kovic et al., 2008; Puschmann & Mahrt, 2012, Mewburn & Thomson, 2013) מצאו שלפחות חלק מהקהל היעד של בלוגים מדעיים הוא, עבור בלוגרים שהם גם חוקרים, עמיתיהם למקצוע. אנו משערים שאם עמיתיהם למקצוע של הבלוגרים אכן קוראים בלוגים מדעיים, מאמרים הנסקרים בבלוגים זוכים לחשיפה גדולה יותר למצטטים פוטנציאלים וייתכן שהמאמרים המוזכרים בבלוגים זוכים לכמות גדולה יותר של ציטוטים, לפחות בחלקה, בהתבסס על סיקור בבלוגים.

השערה נוספת היא שמכיוון שחלק מן הבלוגרים מהווים חלק מן הקהילה המדעית (במחקר הראשון מצאנו ש-59% מהם קשורים למוסד מחקרי כלשהו; Shema, et al., 2012a) הם נוטים לבחור לסיקור מאמרים שהם מעריכים כבעלי חשיבות עבור עמיתיהם למקצוע.

במאמר השלישי "How is research blogged? A content analysis approach"

(Shema, et al., in press) חקרנו באמצעות ניתוח תוכן את מניעייהם הנראים לעין של בלוגרים מחקריים. המחקר התבסס על 391 פוסטים מן הקטגוריה health, שנאגרו ב-RB בין השנים 2010-2012, ומהווים 10% מן הפוסטים שתוייגו בקטגוריה בתקופה זו.

בלוגרים מעדיפים לסקר מחקרים עדכניים (Groth & Gurney, 2010). המחקר הנוכחי מאשרר העדפה זו: כ-55% מן המאמרים בדגימה שנסקרו ב-2010 פורסמו ב-2010 או 2011 (אנו מניחים שבמקרה זה הבלוגרים סיקרו מאמרים שהופיעו ברשת לפני תאריך הפרסום הרשמי). כשלושים ושבעה אחוזים מן המחקרים שסוקרו בשנת 2011 פורסמו ב-2011 או 2012 וכ-39% מן המחקרים שסוקרו בשנת 2010 פורסמו ב-2012 או 2013. למרות התמקדותם של הבלוגרים במחקרים עדכניים הם סיקרו גם מחקרים ישנים יותר, כאשר 7% מן המחקרים שסוקרו פורסמו לפני למעלה מ-14 שנים. הבלוגרים הראו שוב את העדפתם לכתבי עת מולטידיסציפלינרים ויוקרתיים

וכצפוי בקטגוריה health נטו לצטט כתבי עת יוקרתיים מתחום הרפואה לעתים קרובות.

המטרה המרכזית של מחקר זה הייתה ליצור סכמה של המניעים העומדים מאחורי פוסטים אינדיבידואלים שנאגרו בקטגוריית הבריאות של RB. מניעים מסוימים, כמו דיונים בנושאי בריאות הציבורי, הם יחודיים לקטגוריה זו, בעוד שמניעים אחרים, כמו ציטוט עצמי, יכולים להתאים גם לקטגוריות אחרות. אנו מאמינים שעשר הקטגוריות המרכזיות שמצאנו (דיון, ביקורת, עצות, גורם לכתיבת הפוסט (trigger), הרחבות, עצמי (self), מחלוקות, נתונים, אתיקה ואחרת) הן כלליות מספיק כדי להתאים כסכמת בסיס לפחות לחלק ממחקרי הבלוגים העתידיים.

הקטגוריה הפופולרית ביותר הייתה דיון (מניע אחד לפחות מן הקטגוריה הזו הופיע בכ-89% מן הפוסטים). מניעים פופולריים אחרים בקטגוריה היו: גורמים המשפיעים על מצב בריאותי או סגנון חיים (44%), תופעות חברתיות (כ-28%) ונושאי בריאות הציבור (כ-23%).

קטגוריית הביקורת הופיעה בקרוב ל-30% מן הפוסטים. הבלוגרים ביקרו נושאים מתודולוגיים (10%) מנהגים (כ-9%), אמונות מקובלות (כ-8%), מסקנות/המלצות של מאמר (כ-4%) וסיקור של המאמרים המצוטטים בתקשורת הכללית (2%) (בחלק מהפוסטים נמצא יותר ממניע ביקורתי אחד). למרות שקטגוריית הביקורת הייתה השנייה בפופולריות, נדיר היה למצוא ביקורת על המאמר המסוקר. ממצאים אלו עולים בקנה אחד עם טענתם של Cole ו-Cole (1971) שחוקרים נוטים שלא לצטט מאמרים שהם מחשיבים כפגומים.

הבלוגרים דנו במחלוקות בכ-12% מן הפוסטים, אך הן לא היו קשורות בהכרח למאמר או מאמרים שצוטטו בפוסט. חלקה של קטגוריית ה"עצמי", שבה הבלוגרים חלקו עם הקהל חוויה אישית או ציטוט פרסום מחקרי פרי עטם, עמד על כחמישה אחוזים. ממצאינו אינם עולים בקנה אחד עם אלו של Thomson ו-Mewburn (2013), שמצאו תשע קטגוריות תוכן עיקריות הנוגעות בעיקר לחיים האקדמיים מנקודת מבט אישית ומנקודת מבט מקצועית. נושאים אלו נמצאו לעתים נדירות, אם בכלל, במדגם שלנו. אנו משערים כי ההבדלים קשורים להבדלים בין המדגם שלנו ובין זה של Thomson ו-Mewburn. בעוד Thomson ו-Mewburn דגמו בלוגים ממגוון מקורות ודיסציפלינות, אנו התמקדנו בבלוגים שנאגרו ב-RB בקטגוריית health. ההבדלים בין המחקרים הם משמעותיים, אך למרות זאת ישנה נקודת דמיון חשובה, קטגוריית העצות. במחקרן של Thomson ו-Mewburn, ארבע קטגוריות תוכן מתוך התשע שנמצאו יכולות להיכלל בתוך קטגוריית העצות במחקר שלנו. איננו יכולים להשוות ישירות בין הקטגוריות, מאחר שבמחקר שלנו הייתה רק קטגוריית עצות כוללת אחת (בכ-27% מן הפוסטים), אך אנו סבורים כי ממצאי שני המחקרים מראים כי הבלוגרים מעוניינים לחלוק מכישוריהם וניסיונם עם קהל הקוראים.

במאמר השלישי חקרנו את מניעיהם של הבלוגרים ויצרנו סכמת סיווג של עשר קטגוריות של פוסטים בקטגוריה health של RB. חלק מן הקטגוריות הכילו מספר תת-קטגוריות. תת-קטגוריות מסויימות, כגון דיון בבעיות חברתיות, הן כלליות ויכולות להתאים גם לבלוגים בתחומים אחרים, בעוד תת קטגוריות אחרות (לדוגמה דיון בנושאי בריאות הציבור) רלוונטיות רק לתחום הבריאות. אנו סבורים כי הקטגוריות הראשיות יכולות לשמש כבסיס למחקרים עתידיים של בלוגים הסוקרים פרסומים מחקריים.

אנו רואים בבלוגים מחקריים מקורות חשובים למדדים אלטרנטיביים מכיוון שכתובת פוסט בבלוג מחקרי, שאינה נועדה לפרסום בלבד, דורשת השקעת זמן ומאמץ. השקעה זו רבה פי כמה מן ההשקעה הנדרשת, לדוגמה, לציוץ (tweet) וסביר להניח שזמן ומאמץ אלו מושקעים רק במקרים בהם הבלוגרים מאמינים בחשיבותם של המאמרים המצוטטים. תוכנם של הפוסטים בבלוגים המחקריים מאפשר לנו לעמוד על ההקשר שבו מצוטטים בהם המאמרים. נקודה חשובה נוספת היא הציטוט של מקורות באופן מובנה, שמעיד על כך שגם אם הבלוגרים אינם חלק פעיל מן הקהילה המחקרית, הם מודעים לנורמות שלה ונוהגים על פיהן.

עבודה זו מומנה על ידי תכנית מלגות הנשיא של אוניברסיטת בר-אילן ופרויקט Academic Careers Understood through Measurement and Norms (ACUMEN) של האיחוד האירופי (הסכם מענק מספר 266632).

מספר מיון בספרייה:
SHE i 004.69

מספר מערכת:
002392410